

ШОЪЛ ТАВЫСЫ

РЕСПУБЛИКАЛЫК
ЯМАГАТ-ПОЛИТИКАЛЫК ГАЗЕТА

ГОЛОС СТЕПИ

РЕСПУБЛИКАНСКАЯ
ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ ГАЗЕТА

№ 22 (8606)

2 ИЮНЬ

2016 йыл

КИШИ ЮМА

ТАМБЫЗ АЙЫ

1931-нши йылдан алып шыгады

ЙОЛЫГЫС

Ниетимиздинъ негизи – динимизди, аьдемлеримизди коршалав

Озган юма сонъгы куьн «Ногайский район» МО администрациясында район етекшилерининъ, имамлар советининъ ваькиллерининъ, дин аьрекетшилерининъ, билимлендируув учреждениелер басшыларынынъ Дагестан Республикасынынъ Намыс эркинлиги, дин организациялары ман биргелес аьрекет этуув бойынша комитетининъ председатели Магомед Абдурахманов, ДР Аькимбасынынъ Сырт территориаллык округында толы ыхтыярлы ваькили Виктор Деревянко, бу комитеттинъ боьлик етекшилері мен йолыгысы болып оьтти.

Йолыгысты Р.Шангереев ашты эм юритти. Ногай районындагы дин конфессиялары, олар ман биргелес куллык юритуув, бу яктан туьзилген аьллер акында кыска информациясы ман «Ногайский район» МО администрациясынынъ аькимбасынынъ орынбасары Амирхан Межитов шыгып соьйледи.

Оннан сонъ йогарыда белгиленген комитеттинъ председатели Магомед Абдурахмановка соьз берилди. Ол йыйылганларга эм баьри район ямагатына ДР Аькимбасы Рамазан Абдулатиповтынъ саламын еткерди.

М.Абдурахмановтынъ айтувы ман, Дагестаннан Сирияга баьрисі 1054 аьдем шыгып кеткен. «Бизге 1 аьдем де коьп. Олар баьрисі де – бизим ердеслеримиз. Сол себептен сондай кетуьвлердинъ алдын шалув уьшин куллык юритувди ойласув ниет пен биз бугуьн мунда йыйналганмыз», – деп комитет председатели маслагаттынъ бас маьнесин аььлатты.

М.Абдурахманов оьткен 2015-нши йылда Махачкалада Саудов

СОНЪГЫ ЗАНЪ

Аравиясыннан айтувлы уллы аьлим аль-Карадаги мен бирге Кудайдынъ соьзин таралтувшы аьлимлер куьбининъ катнасувы ман дин конференциясы оьткенін белгиледи. Комитет сондай коьп маьнели шаралар эм йолыгыслар озгарып келеди. Солардынъ бас ниети – аьдетли исламнынъ тынышлык суьювшы негизлерин таралтув, экстремизм эм терроризмнинъ йолларын ябув, ясларды сондай йолга туьсуьвден коршалав.

М.Абдурахманов республика ериндеги баьри имамлар да усталыгын арттырув курсларын оьтпеге керегин билдирди. Ол – республика етекшиси Р.Абдулатиповтынъ буйрыгы, неге десе динге сенуьвшилер ямагаты уьстинде туратаган имамлар билимли болмага тийисли.

Оьзининъ соьзинде ДР Аькимбасынынъ Сырт территориаллык округында толы ыхтыярлы ваькили Виктор Деревянко ызгы заманларда республикадагы власть органларынынъ ашык болувы уьстинде юритилип турган куллыклар акында айтты. Янъыларда ДР Оькимети

алдында йллап туратаган темир корасы, орамлардагы шлагбаумлар тайдырылды. Парклар, скверлер ашыладылар. Республикага инвестициялар келтируув бойынша соьйлесуьвлер юритиледи. Дагестанда турист кластерин оьрлентуув уьстинде куллык бардырылады. В.Деревянко янъыларда Хасавюртта болып озган республикадынъ Антитеррорист комиссиясынынъ ййынында айырым токталды. «Элбетте, аьли де социал-экономикалык ягыннан шешилмеген сораьлар коьп. Ама биз, кыйынлыкларга карамастан, РФ Президенти В.Путиннинъ, республика етекшиси Р.Абдулатиповтынъ курсларын хош коьрмеге эм якламага керекпиз», – деп белгиледи В.Деревянко.

«Ногайский район» МО билимлендируув управлениесининъ начальниги Кайтархан Отегенова районнынъ баьри билимлендируув учреждениелери де окувшыларды тербиялавда дин аьрекетшилері, ерли участковыйлар, савлык саклав куллыкшылары, республикалык «Шоьл тавысы» газетасы ман бирге оьткерилетаган куллыкты белгиледи. Бу ерде комитет председатели М.Абдурахманов баьри авыл имамлары да балалардынъ школаларда, баска окув ошакларын да тек дин ягыннан туьыл, баьри илми негизлериннен де терен билим алувына уьйкен маьне бермеге керегин билдирди.

«Шоьл тавысы» республикалык газетасынынъ бас редакторы

Эльмира Кожеева коьлем информация амаллары аьдетли ислам динди яклав, онынъ ийги тербиялавшы йорыкларын таралтув яктан айырым куллык юритуввин белгиледи. «Биз эндиги де ерли имамлар ман тар байланыс тутпага аьзирмиз, тек олар да бизди колтыккламага, ана тилиндеги ялгыз республикалык газетасына язылмага борышлы», – деди ол.

Ногай районнынъ имамлар советининъ етекшиси С.Атангулов республикалык ана тилиндеги газета ман байланыс тутувды бек хош коьретаганын, газетага онынъ аьели язылатаганын эм соьйтип баьри дин аьрекетшилері де тувган шоьл газетасын колтыккламага керегин билдирди. Ол республикалык «Ас-салам» газетасы ман айырым байланыс тутулувын шайытлады. Районнынъ имамлар советі ерли школалар ман, ямагат пан динимизди, онынъ аьруув аьдетлерин яклав бойынша хыйлы ислер оьткерилуьвин белгиледи. Болса да советтинъ аьрекетин боьтен де яхшыртув яктан аьр ким де керекли кеьнеслерин телефон ман билдирсе, ийги болар эди деп тиледи.

Йолыгыста ерли орыс православный ямагатынынъ етекшиси Георгий Табакалов, «Ногайский район» МО Ямагат советининъ председатели Эльмурза Сайтов эм баскалар оьз ойларын билдирдилер.

М.ЮНУСОВ.

РАЙОН АДМИНИСТРАЦИЯСЫНДА Кеьнеске аьзирлик коьриледи

Янъыларда «Ногайский район» МО администрациясында «2016-ншы йылдынъ 4-нши июлинде муниципаллык образованиесинде Терроризмге карсы комиссиядынъ кеьнесине аьзирлик коьруув акында» деген сораь каралды. Ййын барысында муниципаллык образованиесинде АТК кеьнесине материаллар аьзирлев бойынша ис куьби туьзилген. Ис куьбин «Ногайский район» МО администрациясынынъ аькимбасынынъ орынбасары А.Межитов етекшилеген.

Ис куьбининъ агзалары:

Бейтулаев У.С. – Россия МВД Ногай району бойынша иш ислер боьлигининъ куллыгын юритуьвши;

Кудайбердиев Я.Т. – «Ногайский район» МО администрациясынынъ маданият боьлигининъ етекшиси;

Ураева З.А. – «Ногайский район» МО-да АТК аппаратынынъ агзасы;

Бекмуратова Г.А. – «Шоьл тавысы» республикалык газетасынынъ боьлик редакторы;

Ярлыкапов А.А. – «Ногайский район» МО-да АТК аппаратынынъ агзасы;

Кокоев А.З. – «Ногайский район» МО-да АТК аппаратынынъ агзасы;

Бекмурзаев Б.Х. – «Ногайский район» МО администрациясында Билимлендируув боьлигининъ специалисти.

Келеекте – мыратлар, сенімлер

Кадрия атындагы школа

25-нши май. Савлай Россия бойынша, сонынъ санында бизим республика да, районимыз да сонъгы занъга багыслаган байрамын озгарды. Бу йылгы сонъгы занъ байрамы куьн бир аьлемет эди. Оннан алдынгы кеше куйып ямгыр явган эди, болса да сонынъ ызы аз-маз коьринип калды. Куьн саьвлеси бир ийги йылуьвлыгын береді. Ол да, школады кутылаятрган балалардынъ коьньилиндей болып, бирде ярк, бирде саьвлесин тыгып, мунъайгандай да болады.

Аьдеттегиндей болып, Кадрия атындагы школадынъ выпускниклери оьз окутувшылары ман район маданият уьйининъ алдындагы майданды бийлеп алдылар. Бугуьнги баьри ийги йоравлар оларга – 11-нши эм 9-ншы классларынынъ окувшыларына. Оларга уьстинликли йоравларын школа етекшиси А.Акимов, «село Терекли-Мектеб» СП МО аькимбасы З.Аджибайрамов, УО ваькили С.Оразбаева эм баскалар айттылар.

Окувшылар яшавдынъ кеьн йолына шыгув уьстинде. Школа яшавында олар етискен етимислери уьшин коьп сыйга да тийисли болдылар. Аьр бирисине оьнерлерин коьрсеткен, берк билимлерин аклаганлары уьшин Сый грамоталар берилдилер.

Бугуьн куьлки де бар, коьзяс та болды. Окувшылардынъ балалыгына нокта салган вальс биови де коьрсетилди. Бу затларга баьрине де аьзирлик коьрилген, окув-

шылар бийип те, йырлап та аьзирленгенлер. Тек аьзирлик коьрилмеген коьзяслар агуьва.

Туьнегуьнги бир-бирисі мен ойнаган, сол ойынга коьмилип, уьйлерине кайтувды муткан балаларды, кеьн, бирде авыр болатан (элбетте, соны биз бу балаларга

йорамимыз), яшав йолына салдылар. Соларга, аьр кайсысына да яшав сынаьларын эм алдыдагы Ортаь патшалык сынаьларын уьстинликли оьткенди йораймыз.

Г.САГИНДИКОВА.

Суььретте: школа шатлыгында.

Келеекте – мыратлар, сенимлер

А-Х.Джанибеков атындагы школа

Ызгы занъ байрамы кайбир выпускник ушын шатлыклы, соны ман бирге мунълы эм маънели куън. Ол окувшылардынъ эсинде коьп йылларга янга якын эскеруевлердинъ бириси болып сакланады. Бу йыл да 25-нши май куънинде районымыздынъ школаларыннан уйкен яшавга биринши абытты юзлеген окувшылар алдылар. Олардынъ алдында мыратлар, сенимлер...Баъри зат – алдыда, баъри зат – келеекте.

А-Х.Джанибеков атындагы школада ызгы занъ байрамына багысланган шатлыклы линейкады Болат Карамурзаев пен Айшат Джумаева ашып, юриттилер. Олар шатлык иелери – 11-нши класс окувшыларын эм олардынъ класс етекшилері Секерхан Зарманбетова ман Ольга Кадиловады ортага шакырдылар. Буьгуьн оларга багысланады баъри йылы йоравлар, коьплеген Сый грамоталар, гуьл байламлар, куьлемсиревлер...

Бас деп соьзди школа директоры Курасхан Ярикбаева алды. Ол ак юректен выпускниклерге коьп йоллар арасында энъ де керекли, энъ де ийгисин сайласылар деп йорады. Мунда конакта болган район билимлендируев управленисининъ етекшиси Кайтархан Отегенова: «Буьгуьн сиз ушын ызгы кере сонъгы занъ соьгълады. Сиз янъы яшавга йол аласыз. Сосы йолынъыз ашык, тувра эм уьстинликлерге толы болсын, – деди. Ортак сынавларда уьстинликлерди балаларга окув бойынша школа етекшисининъ орынбасары Хадиджат Аракчиева йорады.

Тагы да буьгуьн шатлык иелерине озь кутлавларын, маслагатларын тербиялав бойынша школа етекшисининъ орынбасары Эльмира Суьндюкова, биринши окытувшылар атыннан Галина Мурзаева, класс етекшилер атыннан Секерхан Зарманбетова, «село Терекли-Мектеб» СП МО администрациясынынъ ваькили Олимпия Шангерева, ата-ана атыннан Арслан Кусегенов, физкультура окытувшылары Адильхан Койбаков эм Арслан Бакиев айттылар. Аьр шыгып соьйлеген ийги окыган окувшыларга, туьрли савлайроссиялык, республикалык, район конкурсларынынъ енъуьвшилерине, школадынъ ямагат яшавында белсенли катнаскан, туьрли спорт шаралардынъ енъуьвши болган окувшыларына Сый грамоталар тапшырдылар. Элбетте, школадынъ октемсигендей окувшылары аз тувыл экен. Сыйлы окытувшыларына юрегиндеги разылыкларды выпускниклер атыннан Анжела Кулушева билдирди. Ярасык тавыслары ман йыйылганларды окувшылар Мадина Картакаева, Айлин Аджиева сукландырдылар. Тагы да буьгуьн конакларды ыспайы вальс биювинде 11-нши класс окувшылары озь окув йылларына, выпускниклерди школадагы биринши куьнлерине 1-нши класс окувшылары ятлавлар окыган аьсерде ойларын да коьширген болар деп ойлайман.

Мине шарадынъ энъ де маънели шагы – ызгы занъды согув мезгили егги. Сонъгы занъды сокпага 11-нши класс окувшысы Н.Мамаева эм 1-нши класс окувшысы А.Саитов тийисли болдылар. Россия эм Дагестан байракларын туьсирмеге ыхтыяр ийги окыган окувшылар А.Караевке, Э.Баймурзаевага, Д.Кусегеновка, М.Исмаиловага, А.Динисламовага берилди. Шатлыклы шара окувшылардынъ таза аспанга шарлар, коьгершинлер йиберуев ярасык коьринис пен тамамланды.

Школа коллективи школага проектер савкатлаган Х.Мамаевке уйкен савбол айтады.

Н.КОЖАЕВА.

«Бир терезеден» – тез эм керекли ярдам

Аьлиги заманларда аьр аьдем де паспорт алув, уьйин патшалык регистрация («зеленка») этуьв, озь алдына предпринимательлик исин ашув эм сондай баска буйымлары ман керекли кагьтлар туьзетуьв уьшин баьленше организациялардынъ босагаларын тоьдырмага керек болады. Ол зат аьдемнинъ баалы заманын да коьп аькетеди. Соны эске алып эм бу ягыннан коррупцияды кемитуьв ниет пен Дагестан Республикасынынъ етекшилері «бир терезеден» деген йосык бойынша халкка патшалык эм муниципаллык ярдамларын беруьвши МФЦ-ларды (коьп функционаллы орталык) уйгынлап баслаганлар.

Буьгуьнлерде сондай МФЦ филиаллары республикадынъ бир неше калаларында эм районларында ашылганлар. Быйылдынъ басында Ногай району бойынша ДР МФЦ ГАУ филиалы Терекли-Мектеб авылында да ислеп баслаган.

Коьп функционаллы орталыктынъ бас борышы – гражданларга эм юридический лицоларга патшалык эм муниципаллык ярдамларды оларга онъайлы эм керекли заманда этуьв. Ол зат яшавшыларга этилинетаган коьмектинъ сапатын арттырады эм заман болжалын кемитеди.

Район орталыгынынъ Эдиге орамындагы филиалдынъ офиси озьзининъ заманга келисли коьрки мен коьзге сонда ок илинеди. Онынъ директоры Ахмат Абдулвахитович Менлигулов пан танысаман. Ол озьи яс эм йогары билимли специалист, Дагестан патшалык университетининъ экономикалык факультетин окып кутарган. Ол филиал быйыл февральден алып куьллык этуьвин билдирди. А.Менлигулов мени филиалдынъ пресс-службасынынъ етекшиси Артур Тангатаров пан таныстырды. Ол былтыр Дагестан МФЦ филиаллары арасында 10 ийги деген пресс-служба етекшилері санына кирген. Артур филиалдагы баъри программалардынъ да ислевин тергейди. Оьзи социаллык тармакларында да куьллык этеди, филиалдынъ ис аьрекеті, ямагат яшавы акында Интернетке керекли информа-

циялар салады.

Артур ман хабарласувда мен район яшавшыларынынъ коьбиси буьгуьнлерде озьлерининъ уйлерине эм азбар участокларына байырлык ыхтыярларын патшалык ягыннан регистрация («зеленка») этуьв тилеклери мен келетаганы акында билдим. МФЦ филиалы буьгуьнлерде пенсия оьлшеми акында справка, балалар пособиесин, бир кере, ай сайын берилетаган пособиелер алуьвга справкалар, ИНН кагьтын биринши кере тегин, экинши кере 300 маьнет оькимет пошлинасын тоьлев мен береди.

– Биз келгенлерди сол куьн ок кабыл этемиз. Баска организацияларга керекли кагьт туьзетпеге барса, оларга буьгуьн етекшимиз йок, эртен-бирсигуьн келерсиз демеге болады. Бизде ондай зат йок. Аьдемлерге керекли баъри ярдамлар да мунда, МФЦ филиалында этилинеди. Бизде паспорт, ИНН алмага, прописка эттирмеге болады. Солай ок водителилер праволарын авыстырмага, номер белгилерин регистрация эттируев уьшин ГИБДД-ге электрон шеретине алынады. Бир куьн ишинде. Аьдем эгер авыруьв яде картлыгы ман байланыста бизге келип болмаса, телефон ман занъ сокса да болады. Биз ога барып тийисли ярдамды этемиз, – дейди А.Тангатаров.

Коллективте баьриси 19 аьдем ислейди. Специалистлер боьлигинде бас эксперт

ДИН ЭМ БИЗ

Сыйлы Рамазан айымыз

Бу дуьняда баьрисине де эм аргы дуьняда тек ога сенгенлерге кеширимли Алла-Тааладынъ аты ман! Баъри мактавымыз да Алла-Таалага, Кудайымыздынъ Элшиси уьстинде, онынъ аьели эм йолдаслары уьстинде Алла-Тааладынъ разылыгы эм саламлавы дайым болсын! Алла-Таала баьримизди де Оьзи суьетаган эм Оьзи разы болатангакан ислерге онъласын!

Аявлы дин кардашлар! Алла буйыртса, энъ де оьрметли айларымыздынъ бириси – сыйлы Рамазан айы басланады. Рамазан айы – ол баьриннен де коьп куюткен эм баьриннен де баалы айырым заман кесеги. Рамазан – ол мактавлы Куран китабининъ, саваплыктынъ эм кеширип болувдынъ айы, бу айда Алла-Таала бизге мынъ айлардан да баалы Лайлат уль-Кадр (Кадир) кешесин йолыкпага амал береди.

Рамазан – савлай дуьняды ийги ягына туьрлендиреди, ама баьриси де соны анълап эм сезип болмайды. Бу ай ман бирге келетаган енъиллик эм рахатлык аьдемлерге коьп куьналерден, яман аьдетлерден эм кылыклардан босанмага амал береди.

Дурысында бу айдынъ баъри ийгилигин биз баалап билмеймиз, сол себеп-

тен Алла-Тааладынъ разылыгын казанмага болатангакан эбимизди бос йиберемиз. Сонынъ уьшин Рамазан айы кутылганда оькинемиз эм онынъ келуьвин тагы да куьтемиз. Соьйтип аьр бир йыл оьтеди. Ама бу Рамазан айы алдынгы йыллардыкындай болмасын. Келинъиз, бу ийги айымыздынъ биринши куьниннен алып озьимизге тек яхшылык этпеге, булай да тез озатаган заманымызды бос йибермейик деген соьз берейик. Келинъиз, баъри аьелимиз бен бирге сухурга турайык (Ораза басланганша ас ашамага (сарыасын) эм баьримиз бирге авыз ашарга олтырайык. Бу аьдетте Баьриннен де оьр Кудайымыздынъ айырым ийгилиги бар.

Мине бу сыйлы айымыздынъ бир неше ийгиликлери:

1. Рамадан – ийгиликтинъ эм кеширип болувдынъ айы. Бир хабарда булай деп айтылады: «Онынъ басы –ийгилик, ортасы – кешируев, ызы – яханнем отыннан кутылуьв».

2. Рамадан айдынъ биринши кешесинде Алла-Таала Оьз куьлларына Оьз ийгилиги мен карайды, а кимге Алла-Таала караса, сол бир дембиге де йолыктырылмас.

болып Гульзара Бальгишиева, экспертлер Зубайдат Сатырова, Зафира Джумагельдиева, межевик Эльмира Сатырова, юрист Мадина Котова, администратор Диана Гасанова, делопроизводитель Наида Манкаева, операторлар Эльвира Бегендыкова, Гульнара Тенгизова, Альбина Шамарова, Альбина Алыпкашева, Алимбек Шадилов, курьер-оператор Умар Кубатов эм баскалар куьллык этедилер. Коллектив савлайы да яс аьдемлерден.

Соны ман Ногай районуна да Дагестан Республикасынынъ Аькимбасы Рамазан Абдулатиповтынъ аьрекеті мен юритилетаган «Хайырлы патшалык етекшилев» деген приоритетли проекттинъ «Бир терезеден» деген йосыгы яшавга шыгарылады демеге керек. Халкка керекли патшалык эм муниципаллык ярдамлары этилинип басланган.

М.ЮНУСОВ.

Суьвретлерде: МФЦ филиалынынъ етекшиси А.Менлигулов; пресс-служба етекшиси А.Тангатаров; филиал коллективи.

Крым – ярасыклыктынъ аьлемет дуныясы

Мага Крымдагы ерли телеканалда практикады оьт-пеге туьсти. Келеек йолланув-ды ойлаганлай ок, меним эси-ме Крым ханлыгы, Бейбарс султан келди. Бас деп мени онда яшаган ногайлар ман коьрисип, олардынъ уйыш-лиги, аьдетлери мен таны-сарман деген ой кувандыр-ды. Симферопольге самолет пан ушып конганлай ок, мун-дагы ава да бизики мен усас-лы экенин аньладым. Бизи-киндей шоьл, кургак ер. Биз-дей болып саман кербиштен салынган уйлер де коьп.

Крым татарлар бизди йылы йолыктылар. Мени ногай экенимди билген-де, калай аьлеметликке кал-дылар, бек коьп сораулар берип басладылар. Коьби-си мени мен соьйлегенде, меним атыма «бей», «эфен-ди» деп косатаган эдилер. Олар крым ногайлардан озь-ге сав ер юзинде баска ногай-лар йок деп ойлайтаган бол-ганлар. Мен янъы танысла-рыма Крымнан Уралга дейим созылган Алтын Ордадынъ, Ногай ханлыкларын белгиле-ген картады коьрсеттим. Тап сиздей ногайлар коьп бетин-де Сырт Кавказда эм аз-маз савлай Россияда яшайтага-нын, тагы да Караногайда Крым еринде бизим кардаш-ларымыз бар экенин билета-ганларын айттым. Сырт Кав-каздагы ногайлар озь тилин, маданиятын, аьдетлерин саклаганын да билдирдим.

Крымда мага бек ярады. Мен тувган шоьлимнен озьге баска бир ерде де мундагын-дай этип оззимди эркин эм парахат сезбегенмен. Мун-да йыйынларда, редакцияда, конакта болсак, аьр биримиз озь тилимизде соьйлейтаган эм бир-биримизди аьруув аньлайтаган эдик. Оннан озьгелей, орамда юргеннинъ кайсысы ман да озь тилинъде дагырда курмага басысынъ, аьр ким сени аньлайды.

Мен куллык эткен редак-циядан узак болмай ас ашай-таган ер бар эди. Мунда мен куьн сайын келемен. Оьзиме керек болган азыкты айтып, карайман. Иеси болса «Балам, аьзир», – деп мага аькелета-ган эди. Онынъ юмсак этип мени мен соьйлеви де меним олардынъ акында ийги ойым-ды беркитти. Мунда эр киси мен соьйлегенде атына «бей» деген косымша косадылар, кыскайкылга болса «ханум» деген. «Джаным» косымша-сын балаларга, аьдуьвлеп айтканга косадылар.

«Ногай» деген аньлам мунда иш миллетлик ань-ламга коьшкен. Крым татар-лары Ногайларга (баскалай «Шоьлдеги»), Татларга эм Яллыбойларга боьлинеди-лер. Халктынъ озьеги, меним аньлавым ман – Ногайлар. Солай ок, баска сообщество-лар олардан тилин эм динин

алганлар. Мундагы ногайлар-ды калай усатаман караногай шоьлинде яшаганларга. Бу халк бек коьп кыйынлыклар басыннан аткарган: депор-тация, бек авыр аьллерде яшав, совет властининъ яман карасы. Сосы баьри зат яра калдырмай болмайды. Бир ясуйкен аьдем мага атасы давга кеткенде, уьш бала-сы ман анасын Узбекистанга коьширгени акында хабарла-ды. Атамыз давдан кайткан-да, балалары маштак, уйге усамаган затта яшаганын коь-рип, яны шанышкан. Савлай халкты бир кешединъ ишин-де коьширгенлер. Баскалар сол ислерди булай эслери-не аладылар «халк коьши-рилген кешеден сонъ эртеси куьн мунда юректи авырткан аьллер болды: савылмай кал-ган сыйырлар, байлы калган ийтлер, иесиз калган уйлер». Олар коьшкен сонъ уйлерин-не савлай Россиядан коьшип келгенлер кирген. Аьлиге дей-им аьдемлер мине уйде биз яшаганмыз, мине уй меним уйкен атайымнынъ уйи эди дейдилер. Он йыллардан сонъ аьдемлер тувган ерине кайт-канлар. Оларга тагы да баь-ри затты янъыдан басламага туьскен. «Аьли, Аллага шуь-кир, каранъа куьнлер оьгтти», – дегенди де нешевлерден эситтим.

Аьли аьдемлердинъ яша-вы ийгиленген. Уйкен эс эти-леди билимлендируьвдинъ оьрленуьвине, халктынъ мада-ният эм анъ баалыклары йога-ры орынга салынады.Школа-ларда миллет тиллерде окувга уйкен маьне бериледи. Крым Инженер-педагогикалык уни-верситетинде Крым-татар тилининъ, адабиятынынъ факультети бар.

Симферопольдинъ эс эт-кендей баскалыклары коьп. Эгер Москвадынъ акында бир де уйкламайтаган кала деп айтылса, Симферополь алгасамай яшайтаган кала. Бас деп мен Москва кала-сында коьп заман яшаган инсан кимик, бек аьлеметке калатаган эдим аьр бир абы-тын аста-акырын алган ерли яшавшыларга. Олар алгаса-май туькенлерге, баска ерлер-ге кирип шыгадылар. Сонъ мен олардынъ озь басларын алгасавлык пан авыртпайта-ганларын аньладым. Кешки етиден сонъ мунда яшав тын-ганга эсап. Ярыклар да баь-ри ерде де йок. Коьп кеш кал-май, мен бу затларга уйьрен-дим. Мен мунда тыныклык эм рахатлык таптым. Бу аьлемет ерде яшав аста-акырын оьге-ди, коьп затлардынъ акында ойланмага заман табылады.

Симферопольде озгар-ган куьнлеримнинъ бири-синде мен Маданият-тарих асабалыгынынъ крым-татар музейинде болдым. Бир уй-кен зат коьрермен деген ой ман барган эдим, ама олай

тувыл экен. Меканда бир неше организация аьрекет этеди. Музейге деп эки каби-нет айырымланган. Баьри экспозициялар: халк оьнери-нинъ уьлгилери эм китаплер болган кишкей шкаф. Там-да бир неше суьврет илин-ген, баска кабинетте «Кос-мослы Крым» выставкасы оьтеди. Менде музейде исле-ген куллыкшылар озьлери-нинъ акында ийги ой кал-дырдылар. Олар меним ногай экенимди билип, мага арт-артыннан толы сораулар бердилер. Мен бизди ювы-клаттырган затлар акында, биз Алтын Ордадынъ аса-балары экенимизди айттым. Нефтекум районнынъ Кая-сула авылында оьткен мил-лет кийимининъ байрамын-да этилген суьвретлерди коьрсеттим. Оларга Арслан-бек Султанбеков эм Алибий Романов йырлаган бурын-гы йырларды эситтирдим. Музейде экскурсовод болып куллык эткен атайга мен Крымда яшаган ногайлар Кавказдагы кардашларын билмейди деп айттым. «Кай-тип билмейди, сага билмей-таганлар карсы келген болар, мунда аьр бир уьшинши аьдем ногай», – деп оькпеле-ди ол. Музей куллыкшыла-ры ман биз узак заман, йылы аьлде хабарладык, мени олар баьриси косылып йолга сал-дылар. Тагы да йолдасларым ман Саки каладагы межигит-ке бардым. Онда мен оззим-ди Терекли-Мектебтеги орталык межигитинде бол-гандай этип сездим. Алушта каладынъ касыннан оьгтик, онда алдын космос тарма-гында куллык эткен аксакал-дан интервью алдык. Онынъ уйи тавдынъ туьбинде орынласкан, кайдай ярасык ерлер. Ондай ярасыкык-ты мен яшавымда биринши кере коьрип, тамашага кал-дым. Дагырда эткен аьсер-де, Москвада ислеген ваькыт-та Кавказда яшаган ногайлар ман расканын ол бир неше кайта айтты. Симферополь-динъ озинде Кебир-джами орталык межигитинде бол-дык. Бахчисарайга бардык. Онынъ ярасык меканы кара-сты кувандырады, ама сав-лай комплексти карамага, оькинишке заман аз эди. Бах-чисарай межигитине каладан эм каладынъ касында яшаган уйленген яслар неке кый-дырмага келеди экен. Сол куьннинъ кешесинде мен самолет пан уйге кайттым. Бу меним Крымга экинши кере келуьвим эди. Бу келуь-вимнен алдын мен уьш куьн-ге Крымга келип кеткенмен. Сол уьш куьн ишинде мен Тавридадынъ орталык эм Крым этнографиялык музей-леринде болдым. Орталык музейде аьлемет экспонатлар бар. Боьтен де ногай тамга-лары болган мусылман сын-

тасларынынъ коллекциясын айырмага болады. Бу баьри зат та ярасык кепте музей-динъ азбарынынъ ишинде тизилген. Тагы да мени Уллы Аталык согысына багыслан-ган экспозиция аьлеметке калдырды. Колдан ясалган аяк кийимлер, аьскершилер явлыкларда язып калдырган шақыруулардынъ кесеклери. Партизанлар ман еврейлерди сатпага шақыратаган немец-лер язган каьгьтлар. Этногра-фиялык музейге меним бару-вым уйкен шав-шув коьтер-ди. Фотоаппараты ман кел-ген турист баьрин де олтыр-ган ерлериннен тургыстты. Куллыкшылардынъ аьр кай-сысы озьлерининъ ислеита-ган залларына, бизде мундай зат коьптен бери болган йок эди деп айта берип, кетти-лер. Сав музейде мен ялгыз эдим, аьр бир куллыкшы мени озь ислеген залында шыдамлы кепте куьтип тур-ды. Мен мунда коьп ерлерде болдым. Тек белгили бузыл-ган Бейбарс межигиттинъ болган ерине бармага зама-ным калмады. Бу опырав-ларга мен бек карамага суьй-дим. Ол кыпшақлардан шык-кан – Египеттинъ уллы сул-таны Бейбарсты коьрсеткен зат. Мен коьрген затлар, бу кырыйсыз шоьлдинъ кумы-нынъ бир туьйиршиги. Крым озь ярасыкылыгы ман меним юрегимнинъ туьбинде орын-ласты, бек ыспайы регион. Янынъда эм тавлар,эм шоьл, эм тенъиз. Крым – ол мада-нияттынъ эм тарихтинъ аьле-мет объектлери. Онынъ тари-хи мен кызыксынган тергев-шилер озь ислерине керек-кен коьп кызыклы матери-аллар таппага болаклар. Мунда ордынлар, византий-лер, османлар, греклер эм итальянлар бар. Ама Крым-нынъ бас байлыгы – ол Халк! Крым татарлар! Олар реги-оннынъ тарихининъ эм мада-нияттынъ тувра ызлавшы-лары. Татлар эм Яллыбой-лар грек эм итальян калалар-колониялардынъ, Боспор ханлыктынъ ызлавшылары. Ногайлар, шоьл яшавшы-лары мунда яшаган ханлы-ктардынъ, скифлердинъ эм баска коьшимли йыныслар-дынъ ызлавшылары.

Эки кере Крымга бару-вым, онда эки юмадан артык заман йиберип, аз зат этпе-дим деп ойлайман. Мен Крым татарлар ман, ногайлар ман коьригим, ерли мадани-ят пан таныстым, конаклар ман йолыгыстым, музейлер-ге, Бахчисарайга бардым. Мен оьзиме янъы дунья аштым – Крым татар дуны-ясын. Мага Крымга бару-вым исимди толтырув тувыл, аьлемет, кызыклы кыдырув болды. Эбим болса, мен аьли де онда барар эдим.

Эмир бей ОТЕВАЛИЕВ.

Белсен аьрекетлик сезиледи

Дагестан китап баспасы-нынъ 90 йыллыгы ман байла-ныста коьп зат айтпага бола-ды. Айтпага, бизим ногай-лардан бери онынъ куллык-шыларынынъ аьрекетлери мен язувшыларымыздынъ, шаирлеримиздинъ язганла-ры шыгарылады. Биринши-лерден болып ногай литера-турасынынъ негизин салув-шылардынъ бириси – Басир Абдулин 1921-нши йыл сосы баспада озьининъ «Кызыл шешекейлер» деп аталган романын шыгарган. Баспа-дынъ биринши йылларын-да дагестан поэзиясынынъ классиклери Сулейман Стальскийдинъ, Гамзат Ца-дасадынъ, Эфенди Капиев-тинъ эм баскалардынъ кита-плери шыкканлар.

1964-нши йыл Дагестан китап баспасында «Кар-лыгаш» деп аталган ногай язувшыларынынъ эм шаир-лерининъ биринши йыйын-тыгы дунья ярыгын коьр-ген. Оны туьзуьвши – хал-кымыздынъ белгили улы эм язувшысы Бадий Аджигель-диев. Йыйынтыкка онавдан

«ДАГЕСТАНСКАЯ ПРАВДА» ГАЗЕТАСЫННАН

Уьстинлигининъ сыры

Дербент каласынынъ «Президент» Прогимна-зиясынынъ оькытувшысы Адиля Алиевадынъ «Йыл оькытувшысы-2016» деген конкурсында енъуьвши болувы – онынъ педаго-гикалык аьрекетинде тагы да бир етимис. Ол, россия, республика кезегинде оьт-керилетаган коьп конкурс-ларда катнасып, савгалы биринши орынларга етисип келген.

– Сулып – ол кишкей балалар ман ислевде аьруув коьмекши, – дейди Адиля Алиева.

Окытувшы. Ол кай-дай болмага керек? Язув-ктардынъ, скифлердинъ эм баска коьшимли йыныслар-дынъ ызлавшылары. Ол – врач, тек авырувлы-лар савболсын да айтпай-ды эм эмленмеге де суьй-мейдилер. Ол – ата-ана, тек суьйимге тийиссиз». Солай болганда, окытувшы кай-дан куьш алмага керек? Ол тек озинде куьш те тавып, эсинде озь исининъ маьне-лик экенин саклап турмага керек.

Буьгуьнлерде шынты окытувшы болмага бек кы-йын. Ол аьдемлерге коьрим болмага борышлы. Соны толтырмага да тынышлар-

артык авторлардынъ язган-лары киргистилинген: Муса Курманалиевтинъ, Зеид Кайбалиевтинъ, Абдулке-тилинде де онлаган йыл-лардан бери онынъ куллык-шыларынынъ аьрекетлери мен язувшыларымыздынъ, шаирлеримиздинъ язганла-ры шыгарылады. Биринши-лерден болып ногай литера-турасынынъ негизин салув-шылардынъ бириси – Басир Абдулин 1921-нши йыл сосы баспада озьининъ «Кызыл шешекейлер» деп аталган романын шыгарган. Баспа-дынъ биринши йылларын-да дагестан поэзиясынынъ классиклери Сулейман

Стальскийдинъ, Гамзат Ца-дасадынъ, Эфенди Капиев-тинъ эм баскалардынъ кита-плери шыкканлар.

1964-нши йыл Дагестан китап баспасында «Кар-лыгаш» деп аталган ногай язувшыларынынъ эм шаир-лерининъ биринши йыйын-тыгы дунья ярыгын коьр-ген. Оны туьзуьвши – хал-кымыздынъ белгили улы эм язувшысы Бадий Аджигель-диев. Йыйынтыкка онавдан

А.КУЛТАЕВ,
шаир.

дан тувыл, неге десе окы-тувшы – ол да янлы аьдем озь етимислери мен эм ети-спевликлери мен.

Адиля Алиева оз окув-шылары ман бирге окытув-шылык исине коьп янъы-лыклар киргистпеге шалы-сады.

– Мага исимде энъ уьй-кен етимис – окувшыларым меним айтканымды тынь-лап калмай, эситкени, – дей-ди окытувшы.

Адиля окытувшы кеспи-син сайлавы да босына тувыл. Ол озьи эсине алып, кишкей заманларында, озьи яшайтаган ердинъ балала-рын йыйнап, дерислер озга-рып ойнаган. Соннан бас-ланган онынъ суьйими окы-тувшы кесписине. Аьли ол озьининъ етимиси деп тек туьрли конкурслардагы уьстинликлерин санамай-ды, бек маьнелиси – бала-лардынъ туьрли олимпиада-лардагы енъуьвлери.

Буьгуьнлерде Адиля Алиева Савлайроссиялык кезегинде оьтеек «Йыл окытувшысы-2016» кон-курсында катнаспага аьзир-лик коьреди эм уьстинлик-ке бек сенеди.

Окытувшы озь исин де, балаларды да бек суьеди.

– Сол мага энъ йогары баа, – дейди окытувшы.

Ийги туърленислер аз тувыл

Аьли 3 йылга ювык заман Дагестан Республикасында онынъ Аькимбасы Рамазан Абдулатиповтынъ баславы ман приоритетли оьрлентуьв проектлери яшавга шыгарылып турадылар. Ол коьп болмаса да, кайдай ды бир ис сырагыларды келтирмеге, алдыга абытлавдынъ янъы маршрутларын белгилемеге болатан заман. Сол ниетимиз бен янъыларда «Ногайская ЦРБ» ГБУ-да болмага туьсти.

Савлык саклав тармагы «Аьдем капиталы» деген проект ишине кире ди эм яваплы тармаклардынъ бириси болып саналады. Ызгы 5 йыллардынъ ис тамамларын алып караганда, «Ногайская ЦРБ» ГБУ бойынша материал-техникалык базасы ийгиленип барувы коьзге коьринмей болмайды. Бас деп 2010-ншы йылда мунда 115 орынлы больницадынъ типовой 2 шарлаклы мека ны кулланууга берилген.

Сонда басында 9 боьлик болган болса, сонъгы заманларда тагы да 14 орынлы неврология эм 10 орынлы кардиология боьликлери де ашылган. 2015-нши йылда балалар консультациясынынъ янъы заманга келисли мека ны курылып, ислеп баслаган. Муннан алдын ол алдынгы район поликлиникасынынъ эски авари аьллериндеги мека нларын да калай болса солай орынла сып турган болса, буьгуьнлерде танымастай туьрленген. Ол, бир совьсиз, ийги зат. Мунда энди ги айырым регистратура сы, стоматологиялык кабинети, клинко-диагностика лабораториясы, физиотерапевт, эмлев-физикультура кабинетлери бар.

– Ызгы 5 йыллар ишинде биз Бораншы авылында фельдшер- акушер пунктын, Уйсалган, Батыр-Мурза, Кара-Су, Шумлек, Ленин эм Калинин авылларында типовой фельдшер пунктларын курдык. Сонъгы 3 йыллар ишинде Карагас авыл участок больницасында, Орта-Тобье, Кумлы, Нариман авылларындагы врач амбулаторияларында толы ремонт ислерин юриттик, – дейди «Ногайская ЦРБ» ГБУ бас врачы, медицина илмилер кандидаты, республикадынъ ат казанган врачы Зармухамед Балигишиев.

Аьлиги заманда кайсы бир эмлев учреждениединъ куллыгы энъ керекли медицина алатлары ман байланыслы. Бу ягыннан да, бас врачтынъ айтувы ман, район больницасында аьллер аьруьв. Функционаллык диагностика кабинетинде холтер-сма т, УЭСДГ – ультразвуковой доплер (юрек-кан тамырларды, сонынъ санында бастынъ тамырларын тергейди), ЭГЭГЭ (бастынъ мыйын тергейди), спирография, спирометрия эм сондай коьп туьрли заманга келисли онъайлы аппаратлар бар.

Больницадынъ реанимациялык боьлигиндеги алатлар, айтпага, врачка аьр бир авырувлыдынъ кан оьлшемин янына келип

тергеп олтырмаска амал береди. Ол баьри затты да алдындагы экранда коьрип турады. Мунда оькпеди вентиляция этуьвши 2 уйкенлердинъ эм 1 балалардынъ аппаратлары да алынган.

Балалар туватаган боьликте янъы тувганларга аьрекетли терапиядынъ реанимациялык боьлиги уйгынланган. Авырувлылардынъ онъайлыгы ушин бир УЗИ кабинети поликлиникада, экиншиси – стационарда туьзиллип койыпты.

ДР Савлык саклав министерствосынынъ карары ман 2015-нши йылдынъ ис сырагылары бойынша Ногай районнынъ ЦРБ коллективининъ куллыгы тийисли аьлде деп белгиленген.

– Бизим бас борышымыз – халктынъ савлыгын эм яшав оьмирин саклав, оьлимди, сакатлыкты тоьменлетуьв, яшавдынъ орта оьлшемин оьстируьв. Ызгы 5 йылларды алып карасак, район еринде оьлим оьлшеми заьлимдей тоьменлеген. Айтпага, 2013-нши йылда 142 аьдем оьлген болса, 2014-нши йылда – 140, 2015-нши йылда – 132 аьдем. Биз

уьшин боьтен де районда балалар оьлимининъ оьлшеми кемигени маьнели. Эгер 2013-нши йылда 7 бала оьлген болса, 2014-нши йылда – 5 эм 2015-нши йылда 3 бала оьлгени эсапка алынган. Бир ясына дейим балалар арасында да оьлим оьлшеми тоьменлеп барады. 2013-нши йылда – 3 бала, 2014-нши йылда – 3 эм 2015-нши йылда 1 бала оьлими болган. Бу орта республикалык балалар оьлимининъ оьлшеминен де тоьмен болады, – дейди З.Балигишиев.

Бас врачтынъ созине коьре, районда туберкулез юкпалы маразыннан халктынъ оьлими де коьпке тоьменлеп барады. Ол бир ягыннан сонъгы заманларда яшавшылардынъ тамакланувы, яшав аьллери эм соны ман бирге медициналык коьмегининъ ийгиленуьви мен байланыслы. Мысалы уьшин, 2000-ншы йылда 100 мынъ яшавшыга 193 яшавшы туберкулез бан авырып, 27 аьдем оьлетаган болган. Ол сан республикалык коьрсетимнен коьпке артык эди. Оьткен 10 йыл ишинде туберкулез бан авырув оьлшеми 4,2 кере тоьменлеген. 2000-ншы йылларда авырыганлардынъ 70 процентинде бу мараз озып кеткен аьсеринде билинген (ол йылларда оьспирлер, балалар да авырыганлар) болса, эндигиси ол сан 5 кере кемитилген. Алдынгы йылларда 10-ннан артык аьдем йыл сайын оьлетан болса, былтыр туберкулездан тек 1 аьдем оьлген.

Район больницасында операцияды эндоскопия (лапароскопиялык) йосыгы ман этуьв де киргистилген. Йылда 20-га ювык сондай операциялар этилинеди.

Соны ман бирге ызгы йылларда район еринде онкологиялык авырувлар оьлшеми арткан

ны эсапка алынган. Эгер 2013-нши йылда районда бу мараз бан авырыганлар саны 142,7 болган болса, оьткен йылда 198,5 деп белгиленген. Онынъ себеби бир ягыннан бу маразды диагностика этуьв куллыгы ийгиленуьви мен байланыслы. Боьтен де эрте шагында. Айтпага, муннан 5 йыллар артта онкология авырувын табув 30-40 % оьлшемде болган болса, 2013-нши йылда – 66,7 %, 2015-нши йылда – 82,5 % оьлшемлерге етискен.

– Онкология маразы, оькнишке, ясарады декеге керек. Аьли оьспирлер, янъы тувган балалар арасында да бу маразы табылады. Ол зат экологиялык аьллери, тамак-азык продуктларынынъ сапатынынъ осаллыгы (сатып алынатаган тамак-азык продуктларында туьрли консервантлардынъ коьплилиги), радиация, компьютерлер, электрон техникадынъ коьплилиги мен де байланыслы. Онкология ман авырымага болатанлар куьбине баьри де секер диабет, туберкулез, хронический кыскажылар авырувлары, ас казан-шектинъ яралары, эррозиялары болган, оькпелердинъ, буьйреклердинъ, суьек-бугынлардынъ хронический авырувлары ман кыйналаганлар, солай ок йынысында онкология ман авырыган аьдемлер куьби киреди, – дейди З.Балигишиев.

Элбетте, район эм республика савлык саклав тармагында аьли де шешилмеге тийисли коьп соравлар, маьселелер бар. Солардынъ акында неше де айтылынады эм шешпеге хаст этилинеди. Болса да ызгы йылларда бу тармакта болатан ийги туьрленислер эндигиден армаган да республика етекшилери соларды шешуьв уьстинде ислеп бараыклар деген сенимди береді.

М.ЮНУСОВ.

Суьвретлерде: бас врач З.Балигишиев; больницадынъ операция боьлигинде.

Билсенъиз, маьнели

Балалардынъ савлыгын саклав эм беркитуьв мыратта озгарылатаган маьнели шаралар сырасына профилактикалык прививкалар киреди.

Юкпалы авырувларды болдырувшылардан аьдемнинъ шаркын иммунный тармагы саклайды. Ол балады дайым да бизим тоьгерегимизде болган микроорганизмлерден (кишечная палочка, стрептококклар) сакламага куьши бар, ама дифтерия, кызылша, корь, столбняк эм баска маразлардынъ болдырувшыларыннан саклап болмайды. Иммунизация – ол авырувга карсы ялган иммунитет туьзуьв.

Иммунологиядынъ уьстинликлери медицина практикасына балалардынъ коьп авырувларына карсы прививкалар киргисткен. Айтпага, полиомиелит, корь, кызылша, «свинка», вируслы гепатит В эм баскалар.

Бала заманда этилген прививкалар, коьп бетинде, аьдемде сав оьмирине айырым инфекцияларга карсы негизди саладылар. Вакцина урув сырагылары бойынша саьбийдинъ шаркында авырувга карсы затлар ясалады эм олар баладынъ шаркында сакланадылар. Сосы затлар авырувды болдырувшылар ман катысканда, оларга оьрленмеге бермей, йок этедилер. Ама бир вакцина да балаларды савлайын авырувдан саклап болмайды. Сога коьре туьрли авырувга карсы прививкаларды бир неше йылдан кайтарып этуьв керек.

Кайбир ата-аналар дайымлык маразлар ман авырыган саьбийлерге прививкалар эттирмеге коркадылар. Ама инфекциядынъ зарары вакцинациядынъ болмага болган зыяныннан бек коьп кереге артады.

Аьр бир балага прививка этеектен алдын оны врач карайды эм оны этпеге ярайтаганын тергейди. Кайбир аьдемнинъ прививка эттирмеге эм эттирмеске ыхтыяры бар. Ама ата-аналар прививкаларды эттирмей, балаларын савлыкка ыхтыярысyz калдыратаганын эсинде сакламага тийислилер.

Аьлиги медицина юкпалы авырувлардынъ алдын шалар мыратта вакцинациядан оьзге пайдалы амал таппаганын белгилев маьнели.

Ата-аналар! Балаларынъызга прививка эттирмей, сиз тек оны коршалавсыз калдырувдан оьзге, баска балалар уьшин кавыфлык тувдырасыз эм юкпалы авырувлар яйылувына себеппик этесиз.

К.МУСЛИМОВА,
педиатр.

Еримиздинъ эмишлиги – бизим эмишлигимиз

Календаримизде – Эколог эм тоьгерек якты коршалав куьни. Бу маьнели куьнди биз кайтсек те айланып оьтип болмаймыз, неге десе яшайтаган еримиз табият ягыннан осал аьллерге тускен регионлардынъ санында. Сол себептен Ногай эм Тарумов районлар ара экология эм тоьгерек якты коршалав комитетининъ председатели Мурзабек Бальгишиев пен йолыгысып, бир неше маьнели маьселелер бойынша яваплар алдык.

– Мурзабек Сейдахметович, яньыларда Ногай район ерлери не шақырылмаган «конаклар» – шегертки топарлары келгени биз уьшин дурысында да эсте-туьсте болмаган заттай коьринди. Конак атанънан уьйкен дегенлей, биз соларды эндиги не мен «сыйлап» турмыз?

– Ушыны ман да, мундай ис районымыздынъ тарихинде биринши кере болып турган болса ярайды. Ама неше йылдан бери тоьгеректеги районларда шегертки акын-да айтылып келсе де, район етекшилері сога аьзирлик коьрмегени коьз алдында. Биз тагы да кешиктик. Шегертки айлак тез оьседі, бек аштамак. Ол канатланса, оннан да коьп ер майданларын бийлейди. Сол себептен районымыз соны йок этуьвге баьри куьшин салмага борышлы.

Субботниклер аркасы ман куьрес юритуьвден пайда болмас. Шегерткиге карсы дарман себуьвши алатлар аьли уьшин районда йок. Авиация – ол бек баалы зат. Соны ман бирге шегертки саны оьскен сайын, ога карсы кулланылатаган химикатлар оьлшеми де оьспеге керек. Бу район малшылары эм эгиншилері уьшин анъсыздан келген баьле-каза. Тек олар уьшин туьыл, авыл яшавшылары да оьзлерининъ бавлары уьшин навасызланадылар.

Бу йылымыз ава шақлары ягыннан онъайлы болып туьзиліп туры эди: йылы куьнлер, явынлар оьлшеми табият пишенине, люцернага, баска ем культураларына оьспеге аьруьв амал беріп туры. Сондай заманда каратагы... Аьли шегерткиге карсы бизде тек бир самолет куьрес юритеди. (Айлак болмаганда 5-6 самолет сама керек). Ол да арендаторлардынъ, койшылардынъ байыр карыжы ман тутылган. Аьр куьн сайын шегертки саны оьсе береді. Тек бир юма артта олар 5

куллык аьрекетлик пен оьткерилгени керек.

– Ногай шоьллимиздинъ кумлануьвы, топырактынъ эгитилуьви акында да йыл сайын айтамыз. Бу маьселе аьлиги заманда кайдай аьлде экен? Соны ман бирев сама каьр шегеме?

– Соны ман тек орманлык хозяйствосы аз-маз каьр шегеди, ол да тек оьз ерлеринде. Шоьлимиз кумлануьвда. Бизде бу ягыннан куллык юритилмейди, карыж йок. Эски кумларга яньылары косылуды. Район етекшилеріне бу соравды республика алдында тез-тез коьтере турмага керек. Аьллер йыл сайын авырланып барады. Сога биз тек оьзимиз куьнали. Язлыкта отлақларды бакша уьшин айдаймыз, карбыз оьстиремиз, а куьзде пленкаларды йыйнамаймыз. Карагас, Орта-Тоьбе, Куьнбатар авыллары бетлерде арендаторлар бакшаларын яс тереклерди шавып, казықлар этип коралайды. Соьйтип биз шоьлдеги юзлеген яс тереклерди оьз колымыз бан оьлтируьвде!.. Бир куьнлик акша акында ойлап, дуныямызды заялаймыз.

Мысалы, Кумлы авылы. Мунда аьли яшавшылар авыл тоьгері кумга айланаятыр деп дава саладылар. Оьзлери ызгы заманларда мал санын коьпке оьстиргенлер. Олар кайда багылады? Авыл янында. Тап сондай мысалы, Калинин авылы. Мунда бир 150 хозяйство бар болар, а нешақлы мал саклайдылар! Соларды эртен йол ман бараятканда коьрмеге болады. Биз оьз ерлеримизди оьз колымыз бан куьрутуды! Аталарымыз да мал саклаганлар, тек булай эпсиз туьыл. Малды отлакта багуьв нормасын бузамыз. Авылларда бактажылар йок, олар калай болса да малды карап багатаган эдилер. Шоьлимизде бар болган коьллерди де куьрыттык, камыстынъ оьзи де оьспейтаган болды...

Келеткан 2017-нши йылды РФ Президенти Владимир Путин Россияда экология йылы деп белгилеген. Сонынъ акында ойланып, эндигиден армаган районымыз таза, коьркки, аллы-ясыл район болсын деп куллык этейик.

Хабарласувды М-А.ХАНОВ юриткен.

Бир куьнди – автомашинасыз

Йыл сайын да 22-нши сентябрьде Европа юмалыгын эм «Савдуньялык автомобилсиз куьн» деп аталган куьнди оьткеруьв ниет пен автомобильшилерге оьз байыр автокоьликлерин ямагат коьликтинъ, велосипед айдавшылардынъ эм яав юретаганлардынъ пайдасы уьшин бир куьнге койып турмага кенъес этилинеди.

Европа юмалыгын «The European Mobility Campaign» Ассоциациясы уйгынлайды, сонынъ эсабына дуныядынъ 44 эллери эм 2 013 калаларыннан власть эм бизнес ваькиллери киредилер.

Йыл сайын бу кампания ямагаттынъ эсин калалардагы автомобиль коьлигининъ коьплилигине эм авадынъ кирленуьвине каратув

ЯШАВШЫЛАР ЭСИНЕ

Авыл хозяйстволык язув иси оьткерилеек

Быйылдынъ 1-нши июлиннен 15-нши ноябрине дейим Россия Федерациясында Савлайроссиялык авыл хозяйстволык язув иси оьткерилеек. Соны ман байланыста 14.04.2013-нши йылдагы «2016-ншы йылда Савлайроссиялык авыл хозяйство язув исин уйгынлап акында» деп аталган Россия Федерациясынънъ Оькметининъ распоряженисине коьре Дагестан Республикасынънъ Оькметі мен «Дагестан Республикасы еринде Савлайроссиялык авыл хозяйство язув исин аьзирлев эм оьткеруьв акында» деген 2015-нши йылдынъ 25-нши майындагы ток-тасы кабыл этилинип, бу яваплы куллыкты аьзирлев эм юритуьв бойынша комиссия туьзилген.

2015-нши йылдынъ 25-нши июнинде «Ногайский район» МО аькимбасынынъ «2016-ншы йылдагы Савлайроссиялык авыл хозяйстволык язув исин «Ногайский район» МО еринде аьзирлев эм оьткеруьв акында» деген ток-тасына коьре, бу маьнели исти аьзирлев эм озгарув бойынша комиссия акында положение беркитилген.

Болып озаяк Савлайроссиялык авыл хозяйстволык язув исининъ бас ниети – авыл хозяйство тармагы, онынъ потенциалы эм соны кулланув акында акыйкат эм дурыс билдируьвлерди алуьв. Сога авыл еринде яшайтаган эм аграрлык тармагында ислеьтаган, ярдамшы хозяйстволары бар болган коьп санлы аьдемлер, солай ок фермерлер, емис бавлар эм дача ямагатлар катнасуьвшилары киргистилеек.

ман байланыслы туьрлі темаларга багысланады.

Сондай информацийлы-ярык-ландыруьв кампанияларын яшавшылар уьшин оьткеруьв граждандлардынъ ойын туьрлендирмеге эм оларды байыр автокоьликтен ямагат коьлигине олтырмага, кала-авыл орамларында экологияды ийгилендируьв уьшин велосипед айдавды эм яав юруьвди оьрлендирмеге шақырады. Соны ман бирге бу шаралар яшавдынъ савлык йосыгын таралтуьв бойынша куллыкты белсенлетпеге, патшалык, коммерция эм патшалыкты-кы туьвль организацияларды, ямагат биригуьвлерди эм ямагаттынъ оьзин калаларда экологияды эм ден савлыкты саклав маьселелеріне эс каратувга косым этеди.

Йигитлик мутылмайды

Яньыларда район администрациясында «Ногайский район» МО аькимбасы Казмагомед Янбулатов Терекли-Мектеб авыл яшавшысы Исламали Индирбаевке «Чернобыль АЭС-нде болып оьткен авариядынъ ызларын тайдыруьвда кайратлыгы уьшин» деген патшалык медальди шатлыклы аьлде тапшырды. Бу сыйлы савгага оьрметли авылдасымыз РФ ЧС министрининъ буйрыгы бойынша тийисли этилинген.

Исламали Абдулкадыр уьылына 1986-ншы йылдынъ ноябриннен 1987-нши йылдынъ апрелине дейим И.Курчатов атындагы Атомлы энергия институтынынъ (ИАЭ) комплексли экспедициясы сырасында Припять каласында болмага туьсти. Сол йылларда ол йогары билимли яс куруьвшы Казахстанга ислеьмеге йиберилген эди. Сонъында

ол кардаш казах элинде 30 йылдан артык заман ислеьп, курылыс фирмадынъ генераллык директоры дережесине дейим етискен.

«Реактор Припятьте эди. Дурысында бу авария Припятьте болган, тек ога неге ди Чернобыль авариясы дегенлер», – деп эскереди И.Индирбаев. Исламали эм онынъ йолдаслары сонда атылган 4-нши блоктынъ уьстине терме кебинде бетоннан ясалган саркофагы салганлар. Элбетте, соннан 30 йыллар озып, бу бетон капкашы да тозып баслаган, специалистлер яньысын аьзирлейдилер. Ама ол куьнлерде Исламали-алардынъ куллыгы уьйкен йигитликке тенъ эди. Олар кутырган атомды курыкка байлав уьшин оьзлерин аямай куллык этилер. Соьйтип элимиздинъ тарихинде де калдылар.

БИЗИМ ХАБАРШЫ.

Суьвретлерде: савгалав аьсеринде; И.Индирбаев Чернобыльде (1986 й.).

Демби оьлшеми арткан

Ногай район прокуро-ры РФ Уголовлык Кодекси-не 31.12.2014-нши йылдагы «Административлик демби-ге тартылган инсаннынъ йол юрисининъ йорыкларын бузу-вы» деген 528-нши номерли Федераллык законына 264.1 статья косылганын билдире-ди.

Белгиленген кыянатлык-тынъ иштелигине эсирик аьлинде автомобиль, трамвай яде баска бир коьлик алатын айдав, эсирик аьлинде коь-лик алатын айдаганы уьшин административлик дембисине йолыктырылган инсаннынъ автомобиль айдаганы, упол-номоченный ис орынындагы аьдемнинъ эсирик экени яде тувыллыгы акында медици-налык тергевди оьтуув кере-ги акында законлы талапла-

вын толтырмаганы уьшин яде белгиленген Кодекстинъ яде статьядынъ экинши, доьртин-ши яде алтыншы кесеклерин-де каралган кыянатлыкларды эткени уьшин судимости бар-лыгы киргистилген.

Сондай кыянатлыкты эткени уьшин коьлик айдавга ыхтыяры алынувы ман эки юз мынъ маьнетке дейим штраф, солай ок айырым ис орынла-рында куллык этуьвге яде уьш йылга дейим айырым куллык пан аьрекетлев ыхтыяры тай-дырылувы ман бирге эки йыл-га дейим эркинлигиннен боса-тылув дембиси коьрсетилин-ген.

Административлик ыхты-яр бузулары акында Россия Федерациясынынъ Кодекси-нинъ положениелерине коь-ре административлик ыхтыяр

бузувды эткени уьшин оьзи-не административлик дем-биси коьрсетилген аьдем ога административлик дембиси белгиленгени акында токта-стынъ закон куьшине кирген куьниннен алып сонынъ тол-тырылувы кутылган куьннен бир йыл оьткенше дейим бу дембиге тартылган деп сана-лады.

Оьз кезуьви мен водитель шайытламасы, специальли ыхтыярын алув демби болжа-лы кутылган сонъ, йол юриси-нинъ йорыклары акында били-ми тергелип болып иелерине кайтарылады.

Специальли ыхтыяры тайдырылган аьдем тийисли шайытламасын (специальли ыхтыярын) яде баска доку-ментлерин беруьвден басын акашса, онынъ специаль-

ли ыхтыярын тайдырув бол-жалы уьзиледи. Специаль-ли ыхтыярын тайдырувдынъ уьзилген болжалы аьдем тий-исли шайытламасын (специ-альли ыхтыярын) яде баска документлерин оьзи берген яде соларды оннан тартып алган куьннен, солай ок бу коьрсетилген документлер-ди йойганы акында язылган аьризеси административлик дембисин толтыратаган орга-нына туьскен куьннен алып армаган бардырылады.

Болса да йол юрисининъ кавыфсызлыгы тармагында кай-тадан этилинген ыхтыяр бузув уьшин 2015-нши йылдынъ 1-нши июлиннен алып кирги-стилген уголовлык яваплыкты кулланув практикасы коьрсет-кенлей, дембинъ бу кеби де коьплерди токтатпайды.

токтатканлар

да эм наркотиклер амал-лар, психотропный затлар айланысын тергев тарма-гында патшалык етекши-левди ийгилендируьв акын-да» (05.04.2016 й., № 156) РФ Президентининъ Указын яшавга шыгарув ман байла-

ныслы уйгынлав-штат шара-лар 2016-ншы йылдынъ 1-нши июнине дейим битпе-ге керек эди.

А.ДИЛЬМАНБЕТОВ,
район прокурорынынъ орынбасары.

Балалар кавыфсызлыкта болсынлар

Ясы етпегенлер ара-сында правобузувлар-дынъ, олардынъ ден сав-лыгына, физический, акыл, анъ эм эдап яктан оьрленуьвине зыян кел-тируьвдинъ алдын шалув ниет пен 2016-ншы йыл-дынъ 10-16-ншы май куьнлеринде оператив-ли кепте алдын шалув «Оьспир» операциясы озгарылды. Операция барысында Ногай рай-оны бойынша Россия МВД боьлиги баска орга-низациялар ман биргеле-сте алдын шалув шара-лар озгарды.

Ямагат ерлерде (парк, орам, сатув ерлер, ком-пьютер зал) ясы етпе-генлер ата-анасыз яде ясуьйкенлерсиз кеш-ки 22 саьаттен алып эртенъги 6 саьатке дей-им юрсе, оларды Россия МВД Ногай районы бой-ынша иш ислер боьли-гине аькеледилер. Сон-дай балалардынъ ата-аналарына карсы пра-вобузув акында адми-нистративли протокол салынаяк.

К.АКМУРЗАЕВА,
ПДН куьбининъ тама-да инспекторы.

Буйымлар сапатлары каралады

Патшалык бюджеттен тыс фондлар эм толтырув властининъ органлары ман этилинетаган патшалык буйымларынынъ сапатын гражданлар ман баалав тар-магы Россия Федерациясы-нынъ Оькимети мен яшав-га шыгарылады. Бу тармак-та аьлиги информационлык технологиялар кулланыла-ды — мобильли байланыс, «Интернет». Ама мобильли байланыс пан пайдаланувда туьрли алдавшылар да кар-сы боладылар, олар туьрли телефон номерлерден эм кыска номерлерден борыш беруьв смс билдируьвлер йибередилер.

Сондай смс билдируь-влер алганда, сак болынъ-

ыз эм билинъыз, патша-лык бюджеттен тыс фонд-лар эм федераллык толты-рув власть органлары ман йиберилетаган смс билди-руьвлерде тек патшалык бу-йымлардынъ сапатын баа-ланъыз деген тилек болма-га болады, сол смс билди-руьвде буйым алынувдынъ йылы, айы эм куьни языла-ды, солай ок толтырув вла-стининъ яде бюджеттен тыс органларынынъ аты языла-ды. Бу смс билдируьвлер номерлерден йибериледи. Явап кайтарув смс билди-руьв гражданиннен тегин болады.

Дагестан Республи-касынынъ МВД пресс-службасы.

Коьликти эсириклей айдаманъыз

Россия МВД Ногай райо-ны бойынша иш ислер бо-лиги йол-юрис кавыфсызлы-гын аьжетсизлев исинде бас орынга йол-юрис бузувларды аянлавды салады. Автокоь-ликти эсириклей айдав йол-юрис йорыкларды бузувлар-дынъ энъ де кавыфлысы деп саналады.

Статистика билдируьвле-рине коьре, аьр бир онын-шы йол-юрис авария эси-рик айдавшылардынъ куь-насиннен болады. Эсирик-лей автокоьликти айдаган аьдем правобузувшы бола-ды, авария болганда, айда-вшы эсирик болса, онынъ куь-наси авыр болады. Авария-лардынъ санын азайтув ниет пен 29-ншы апрель — 7-нши

май куьнлеринде республика еринде «Айыклыкты тергев» профилактикалык шара озга-рылды.

Эсириклей автокоьликти айдаганы уьшин гражданлар административли яваплыкка тартыладылар. Аьрекетлей-таган законодательство ман келисте, автокоьликти эсири-клей айдаганы уьшин айда-вшыга 30 мынъ маьнет акша штраф салынады, 1,5-2 йылга дейим айдавшы автокоьликти айдавга ыхтыярдан босаты-лады. (РФ КоАП 12.8 статья-сы, 1-нши кесеги). Эгер авто-коьликти иеси эсирик аьдем-ге берсе, ога 30000 маьнет акша штраф салынады, эм ол айдавга ыхтыярдан босаты-лады. (РФ КоАП 12.8 статья-

сы, 2-нши кесеги). Айдавшы эсирик болса, айдавга ыхтыяр йок болса яде ол ыхтыярдан босатылган болса, 10-15 куьн-ге дейим административли капав яде 30000 маьнет акша штраф салынады (РФ КоАП 12.8 статьясы, 3-нши кесеги). Правобузув кайтараланса, РФ УК 264.1 статьясы бойынша уголовлык иси ашылады.

Эгер автокоьликти айда-вшы эсирик экенин аянлав уьшин медициналык тергев оьтпеге макул болмаса, ога 30000 маьнет акша штраф салынады эм ол 1,5-2 йылга дейим коьликти айдавга ыхты-ярдан босатылады. Айда-вга ыхтыяр йок яде ыхтыяр-дан босатылган айдавшы эсирик экенин аянлав уьшин

медициналык тергев оьтпе-ге макул болмаса, ога 30000 маьнет акша штраф салына-ды, ол автокоьликти айда-вга ыхтыярдан босатылады эм ога 10-15 куьнге дейим адми-нистративли капав коьриледи. Эгер айдавшы ман шыгарата-ган бир литр авада 0,16 мил-лиграмм эсиртетаган ишим-лик аянланса, ол администра-тивли яваплыкка тартыла-ды. Автокоьликти эсириклей айдаманъыз эм эсирик аьдем-ге айдамага берменъыз. Йол-юристинъ баска катнасувшы-ларына эс беринъыз эм ювы-кларынъыз акында ойланъыз.

Д.АДЖИБАЕВ,
полиция начальнигининъ орынбасары полиция подпол-ковниги.

БИЗГЕ ЯЗАДЫЛАР

Уьйкен сый этилди

Янъыларда Червленные Буруны авылынынъ банкет залында мен оьзимнинъ 80 йыллык мерекемди белгиле-дим. Бу аьел шатлыгын мени мен боьлиспеге коьп аьдем-лер келдилер: авылдасла-рым, ювыкларым, тенъле-рим. Олар юбандылар, коьп ийги йоравларын айттылар. Савболсынлар.

Айырым разылык соьз-леримди каратпага суьемен «Червленные буруны» ООО директоры Аскер Ораза-ли улы Коккозовка. Онынъ коьмеги мен мен аьлейим мен «Железноводск» сана-торийинде бир юма тын-шайып келдим: ол бизге

путевка берди эм, бизден бир карыж да алмай, оьз машинасы ман санаторийге элтетти эм кайтарып аькел-диртти. Бизди, авыл ясуьй-кенлерин, бир де мутыл-мастай соьйтип сыйлаганы уьшин Аскер Коккозовка, онынъ орынбасары Залим-хан Акмурзаевке, шоферы Мурат Заракаевке — бизим аьелден уьйкен разылык. Ден савлык, аьел наьсибин, ис аьрекетлеринде уьйкен уьстинликлер йорайман. Сондай йигит ясларымыз халкымыз арасында коьп болсын.

Сыдыйык Муталимов,
авыл ясуьйкени.

Ак халатлыларга савбол

Янъыларда каты авы-рып, мага «Тезлик ярда-мынъ» шакиртпага туьсти. Ондагы врач Солтан Кур-ганов эм медсестра Барият Курганова тез аьрекетлеп келдилер, керекли бирин-ши ярдамын этип, мени больницага еткердилер.

Аьлим аьруьв тувыл болганга болар, мени рай-он больницасынынъ реа-нимация боьлигине ерле-стирдилер. Мунда мен бир юма узагында эмлендим, сонъ мени неврология боь-лигине коьширдилер.

Кеспилик усталыкла-рына таянып, оьз билим-лери негизинде мени боь-ликлер етекшилери, врач-лар Юсуп Саидович Атур-баев эм Зульфира Омыр-заковна Телемишева эмле-дилер эм аяк уьстине сал-дылар. Олардынъ етекши-лиги астында эки де боь-ликтинъ медсестралары меним маразымды эмлев-ге баьри куьшлерин сал-дылар: мага эс берип кара-дылар, заман-заманы ман эмлев йосыклары ман бай-ланыста оьз аьрекетлерин

бардырдылар. Айтып озайым, эки боь-ликтинъ санитаркалары да тазалыкты саклав уьшин кыйынын аямай, баьри куьшин салып ислейдилер, оьзлерининъ ис борышла-рына намысы ман карай-дылар.

Бу эки боьликлер-де куллык этетаган мед-сестралар эм санитарка-лар аты-атлары ман эсим-де калдылар. Мен ак юректен бу ийги ниетли кыскаыклыларга эм олар-дынъ етекшилери — врач-лар Ю.Атурбаевке эм З.Телемишевага оьз разы-лыгымды билдиргим келе-ди. Йорайман оларга берк ден савлыкты, эмишликти эм паракхатлыкты, куллык-ларында уьйкен уьстинли-клерди. Солай ок ак юре-гимнен разыман мен мени хатерлеп келген кардаш-тувганларыма, Ленинаул мектеб коллективине, ис йолдасларыма эм авылдас-ларыма.

Рыслыхан Эльмурзаева,
«Юлдыз» балалар бавы-нынъ тербиялавышы.

Фестиваль оьтти

РФ Президентининъ Грантын яшавга шыгарув бойынша, ОО «АССУЛ» (Орыс тилининъ эм адаби-атынынъ окытувшылары-нынъ ассоциациясынынъ) йыллык планына келисли эм Дагестан Республикасынынъ Оькиметининъ, ДР илми эм билимлендируьв министр-ствосынынъ коьтергишле-ви мен ОО «АССУЛ» Ор-такроссиялык ямагат органи-зациясынынъ, «Билим фон-ды» ортакроссиялык яма-гат организациясынынъ эм «Социаллык тергевлер яслар орталыгынынъ» куьш салувы ман Махачкалада фестиваль оьткерилди. «Тиллердинъ эм маданиятлардынъ юлдызлар топары: орыс эм ана тиллер-

ди эм коьп тиллер эм поли-культурность аьллеринде Россия халкларынынъ адаби-ат асабалыгын уьйренуьвде аьдетлер эм инновациялар» деп аталган савлайроссиялык методикалык усталыгынынъ фестивали уьш куьн узагына 19-21 майда озгарылды.

Шара филологиялык би-лимлендируьвди оьрленди-рер мыратта оьгеди. Мунда орыс тилининъ эм адабияты-нынъ, туьрли ВУЗ-лардынъ окытувшылары, студентлер эм Дагестан Республикасы-нынъ окувшылары ортакшы-лык эттилер. Солай ок,шарага Россия Федерациясынынъ туьрли субъектлериннен окувшы-словесниклер кел-дилер.

Эстеликли мерекели шара

Янғыларда Терекли-Мектеб маданият уйинде Дагестан Республикасынынъ ат казанган маданият куллыкшысы Сабират Казгереевна Абудекеровадынъ мерекесине багысланып, яратувшылык кешлик озгарылды.

Мерекешиди кутлап, шарага элимиздинъ туърли якларыннан конаклар келгенлер. Тарумов районнынъ – «Тарумовский район» МО аькимбасынынъ орынбасары З.Мунгишиева, Бабаюрт районнынъ ДР Халк Йыйынынъ депутаты Я.Биймурзаев, Ставрополь крайнынъ Ногай регионалли автономиясыннынъ атыннан Б.Аджиниязов, Черкесск каласында баспаланатаган балалар «Маметекей» журналынынъ бас редакторы А.Найманов, Черкесск телевидение редакторы, шаир Ф.Сидихметова, ДР радиотелевидение редакторы З.Магомедова, йырлавышы А.Кумратова, Шешен Республикасынынъ Красноударник авыл поселение аькимбасы А.Юлманбетов шарага келип, Сабират Казгереевнага йылы кутлав соъзлер айттылар.

Дагестан Республикасыннынъ маданият министри З.Бутаевадынъ атыннан Сый грамотасын Миллет китапхана директорынынъ орынбасары Сарат Абдуллаевна Абдуллаева мерекешиге тапшырды эм ога аьли де коьп уьстинликлерге етискенин йорады.

РАЙОН УЪЛКЕ ТАНУВ МУЗЕЙИНДЕ

Кутлав соъзи мен «Ногайский район» МО администрациясыннынъ аькимбасынынъ орынбасары А.Межитов, ФНКА Оьр Советининъ председателининъ орынбасары С.Джумаев, «село Терекли-Мектеб» СП МО аькимбасы З.Аджибайрамов, «Ногайский район» МО маданият управлениесининъ етекшиси Я.Кудайбердиев, «Шоьл тавысы» республикалык газетасынынъ бас редакторы Э.Кожаева, шаир С.Майлыбаева эм баскалар шыгып соьйледи.

Оьзининъ яратувшылык йолы акында Сабират Казгереевна ашык кепте суьйикли каравшысына оьнерлерин коьрсетуьв мен хабарлады. Ол сахнага шыгып, Чингиз Айтматовтынъ «Ана майданы» деген повестьтен монолог окыганы баьрисининъ юрегине де тийди, яшавында болган аьр бир маьнели оьзгериске эс этип, ол бизим алдымызда юрегиндеги, янындагы сезимлерди ашты. Маданият тармагында коьплеген йыллар ислеп келеткан ис йолдасын коьтергишлеп, Ногай патшалык саз алатлар оркестри, район маданият уйинининъ куллыкшылары, Ногай драмалык театрыннынъ артистлери, Ногай патшалык биюв ансамбли «Айланай» концерт программасын аьзирлегенлер.

Г.БЕКМУРАТОВА.

Суьвретте: мерекели шарадан коьринис.

Шоьл анълары мага ювык

Узаир – бизим шоьллигимизде тувьш-оьскен яс йигитлердинъ бириси. Ол оьзининъ тувган юрты уьшин бек яны авырытаган аьдемлер саныннан. Анъ – онынъ яшавынынъ маьнеси. Узаир Замир увылы Найманов йыр ман кишкейлей досласкан. Ол атасы Замирди де, анасы Оразганды да йыр йырлап коьрип, оьскен. Буьгуьнлерде ол бизди оьзининъ талабы ман, оьнери мен, кеспилик аьрекетининъ уьстинликлери мен суьйинтеди.

Бу юма сонъгы куьн Узаир бизди оьзининъ кезекли, халкына багысланган, «Ногайым» деген концерт программасы ман суьйинтеге шалысады. Ол артист, театр, филармония куллыкшысы болса да, онынъ бактысы бек кызыклы. Сондай аьдемлердинъ яшавлары да халктынъ коьз алдында. Элбетте, биз – халк, олардынъ яшавлары ман кызыксымага керек те тувьшмыз, ама сол бизим етиспевлигимиз, эм тири аьдемлерге табият бойынша келисли...

Мен де сол яшавда оьмир суьргеннен сонъ, табияттынъ «законынъ» бузбай, оьзимди кызыксындыратаган сораваьрымды Узаир Наймановка бермеге токтастым.

– Узаир, хош келдинъ юртымызга, заманынъды аямай, бизи мен йолыгыска разылыгынъды бергенинъ савбол. Мен сага оьзимде туватаган эм бизим газета окувышларымызга кызыклы болган сораваьларга явап бергенинъди тилеймен. Бизге бек кызыклы сенинъ оьментаган яратувшылык йолынъ.

– Меним йыр дуньасына аяк басуьвм кишкейлей болган. Баслап мен балалар бавында, сонъ школамызда оьментаган туьрли конкурсларда катнасагаган эдим. Оьзек те, мени йырлап атам Замир уйреткен. Ол меним биринши насихатшым, окытуьшым. Меним биринши йырлаган йырым «Буйратлар». Мен оьзим Червленные Буруны авылыннан. Сонынъ уьшин де болар мага сол буйратлардынъ ювыклыгы, якынлыгы сезиледи.

Биринши енъуьвим, мага алдыга бармага куьш берген – бизим Ногай районымызда йыл сайын оьментаган, «Шоьл тавыслары» конкурсы. Сонда мен баслангыш классларда окытаган шакларда катнастым. Сонъ коьп конкурслар болдылар. Аьли баьрин эсима де алып болмайман. Меним бар талабымды оьрлендирмеге Анвар Аджибаев коьп куьш салган. Буьгуьнлерде мен ога разылыгымды билдиремен.

– Элбетте, талап болмаса, ушуьв да йок. Сен бар оьнеринъди арттырмага кайда кеспилик уста-

лыкка уьйрендинъ?

– Мен баслап школада тийисли окувды кутарганнан сонъ, Астрахань каласындагы анъ училищесине окымага туьстим. Сонда окытаган заманларымда да коьп туьрли регионларда, калаларда оьментаган конкурсларда катнасканман. 2012-нши йылда «Наследники Суьнбийке» фестивалининъ Гран При савгасына да тийисли болдым, кишкейлей сонынъ катнасуьшысы да болганман.

Астрахань каласындагы окув ошагында алган кеспили билимимди Маймонида атындагы Патшалык Классикалык академиясында окувымды бардырдым. Яшав аьллерине коьре, ис аьркетимди сырт якларда бардырмага да туьсти. Сургут каласынынъ филармониясында куллык эттим.

– Узаир, аьр бир артистте оьз репертуары болады. Сени мен туьрли жанрларда йырлап эсикенмен. Сен оьзинъ кайдай темага, жанрда йырлар йырламага суьесинъ?

– Сиз айтатаган дуьрыс, мен кайдай туьрли йырларды да йырламага боламан. Тек бек суьемен эм яныма якын ногай халк йырлары. Эпикалык йырларга да бек маьнели карайман.

– Аьр бир аьдемге баска бирев уьлги болатаны ясыртынъ тувьли. Сен, Узаир, бизим ногай эстрадада кимди оьзинъе уьлги этип аласынъ эм кайсы артист пен бирге йырламага ниетинъ бар?

– Мен бизим ногай артистлеримиз ишинде Алибий Романовты, Асав Султанбековты эм дунья эстрдасында Франко Кореллиди яхшылардынъ санында деп санайман. Соларды оьзиме уьлги де этип тураман. А бирге Фатима Нурлубаева ман йырламага ниетим бар.

– Ызгы йылларда бизим артистлер фонограммады кенъ кулланып келдилер. Аьли сога, биз билип, Россия Федерациясыннынъ

Кодексине коьре, тыйдажылык салынган, ама биз буьгуьнлерде де бизим сьенада соны кулланатаган артистлеримизди коьремиз. Сен сога кайтип карайсынъ?

– Элбетте, дуьрыс коьрмеймен. Мен оьзим де бала заманымда, ден савлыгым осал болганда, бир-эки кере кулланганман. Аьли болса, кеспилик усталыгыма коьре де, кайдай аьлде де усташа шыкпага боламан.

– Ногай артистлеримиз казах йырларды ногайшага авдарып, йырдынъ соьзлерин де, анъын да оьзине байырлап йырлаьды калай коьресинъ?

– Ол да бек уйкен етиспевлик. Мен казах элинде де боламан, олардынъ билимли аьдемлери мен де йолыгысканман. Солар ман хабарлаганда араларымызда коьп эрислесуьвлер де тувган. Кайтип айтсак та, бизим тамырымыз бир, тарихимизде де коьп ортаклык бар. Буьгуьнлерде мен оьзим де бир казах йырды йырлайман, тек кайсы ерде де сонынъ авторын айтаман.

– Узаир, сенинъ бизим халкымызга йоравларынъ кайдай? Аьелинъ акында да бир-эки авыз соьз айтсанъ экен...

– Халкыма – оьрленуьв, оьсуьв. Маданиятымызды тийисли дережеге еткерейик. Буьрынгы ногай йырларымызды, маданиятымызды мутпайык. Сонынъ уьшин куллык этгетан, мысалы, агалы-инили Сатыровлардай йигитлеримизди колтыклайык.

Аьелим акында айтсам, ол менде буьгуьнлерде уйкен тувьш. Эки кызым – Ясмينا ман Айлина оьседилер. Мен оларды тийисли тербия берип оьстирмеге шалысаман.

– Савбол, Узаир, бизге конак болганынъа. Сага да кеспилик усталыгынъ беркигенин, уьстинликлер йорайман.

Хабарласувды

Г.САГИНДИКОВА юриткен.

Суьвретте: У.Найманов.

Халкымыздынъ уллы йигитлиги

Элимиз Уллы Енъуьвдинъ 71-нши рахатлы йылын хошлап алды. Тагы эм тагы йогарыга енъуьв, суьйинишли салюты атылды. Коьп ерлерде сол куьнге багысланып туьрли шаралар оьткерилдилер. Календарь бойынша белгиленген куьнлерге эс этпей озбайтаган ерли китапхана куллыкшылары бу йол да район еринде орынласкан музей мен бирге йигитлик дерисин озгардылар. Сол бек

маьнели деристе Кадрия атындагы орта школадынъ окуьшылары класс етекшиси В.Абдулсаметова ман бирге ортакшылык этилер. Балаларга Уллы Енъуьвди ювыклатув уьшин халкымыз кайдай куьш салганы акында, яшавларын бааламай, балалардынъ яркын келеектегиси уьшин куьрескенлери акында айтып кетти китапхана куллыкшысы А.Шамбилова. Коьп кызыклы хабарлары ман Р.Отарбаев

боьлисти. Ол халкымыздынъ баьтирлери акында санлар келтирип билдирди. Онынъ соьзине коьре Уллы Аталык согысында биринши Совет Союзынынъ Баьтири А.Матросовтынъ ногай тамырлары болганы акында билдик. Дерис мага бек кызыклы болып коьринди, тек окуьшылар неге де билмеймен, бу дерис бойынша завькланувларын тыйып болмадылар. Кайдай юрекке дерт салагаган йигитли-

клер акында айтылганда да, сол йылларда оьзлери мен яслы яслар, яшавларын аямай, булар уьшин куьрескенлер акында айтылаьтырган шакта да, куьлкилер тынмадылар, уьндемей турув такыйка белгиленгенде де, сый этип болмаьдылар. Ол не акында айтады экен?!

А тынълаганга, анълаганга дерис бек пайдалы эм кызыклы эди.

Г.САГИНДИКОВА.

МАРАФОН

Савлай кала яшавшылары катнасып

Янъыларда республикамыздынъ бас каласы Махачкалада, Рио-де-Жанейро еринде болаяк XXXI Олимпия ойынларына рас келип, «Оьзинъе шақырув эт» деп аталып, ашык кала марафоны уьстинликли озды.

Сонда 3000 артык ювырган аьдемлер бар эдилер. Энь де яс катнасувшы – бес ясында, энь де ясуйкени – 80 ясында эди.

Биринши болып 5 шақырым ерди яс ювырувшы А.Федорович 14 такыйка ишинде оьтти.

Сол коьлемлик ювырувда аьдемлер аьелери мен катнастылар. Оларга хошлав, кутлав соьзлерин Махачкала аькимбасы М.Мусаев, ДР енйил атлетика бойынша Федерациясыннынъ президенти О.Муртазалиев айттылар.

– Дагестан Республикасыннынъ эм Россиядынъ келеектегиси сиз, – деген йоравлар ман марафон катнасувшыларын йолга салды кала аькимбасы.

Бу шарадынъ бас борышы эм мырады: кала яшавшылары араларында ден савлыкты беркитув эм ювырув – спорт кебин кенъ яюв.

«Оьзинъе шақырув эт» деген шарадынъ енъуьвшиси бир йыл узагында «Атлетика» фитнес-клубына тегин бармага ыхтыяр алды. Солай ок мунда тетик эм тагы баска савгалар берилдилер.

Г.САГИНДИКОВА.

АЛТЫН ЯРАСЫКЛЫКЛАР

Баалы таслар дуниясы ман

Язгы айлардынъ басланувы ман Р.Гамзатов атындагы миллет библиотекасында XI регионлар ара, «Золото России» – «Мир камня» деп аталып, алтын ярасыкыклар выставкасы озгарылады. Сол выставка «Дагестан-ЭКСПО» орталыгы ДР Патшалыгы эм ДР Аькимбасынынъ администрациясыннынъ, ДР Туризм эм халк кол оьнери бойынша министерствосыннынъ, Баспа эм информация министерствосыннынъ, Махачкаладынъ администрациясыннынъ, ДР савда-промышленный палатасынынъ эм Россия ювелирлерининъ куьш салуву ман уйгынланган.

Выставка байрам аьлде 2-нши июнде ашылады.

2014-нши йылда Шумлелик авыл орта школасы ман Мадина Муродовна Гусеновадынъ атына берилген орта билим акында 00518001029135 номерли аттестат куьшиннен тайган деп эсапламак.

БИЛСЕНЪИЗ, КЕРЕКЛИ

Ата-анадынъ сеними-балаларга ярдам

Элимизде 2009-ншы йылдан алып 17-нши майда Халклар ара балалар сеним телефоны куьни белгиленеди. Бу йыл белгиленген куьн «Ата-анадынъ сеними – балаларга ярдам» деген шақырув астында оьткен.

Кайсы бала эм оьспир болсын туьрли кыйын яшав аьлдерге туьспеге болады. Айтпага, ялгызлык, урсыс, стресс. Олар оьз алдына бу маселелерди шешип бол-

Терекли-Мектеб авыл яшавшысы
Наиля Камильевна Озганбаевага
30-ншы майда 10 яска толганы ман

Тувган куьнинъ болсын куьез,
Тувганларынъ - дирегинъ.
Баьрисине, аьрув кьз,
Алал болсын юрегинъ.
Алдыдагы яшавынъ
Куванышлар аькелсин.
Юрген йолга, Наиля,
Куьн шугагы тоьселсин.

Кутлавшылар: атайы Ахмед, тетеси Сыйлыхан, атасы Камиль, анасы Маржанат, ездеси Фарид, абасы Джаминат, акалары Кожакмет, Сейдахмет, кешеклери Марина, Эльзара, акалары, абалары, бебелери - Альфия, Яхья, Эдия, Идрис, Эдиль, Ринат.

Ердесимиз, Новый Уренгой еринде яшайтаган
Асанбий Мурзадинович Ярыковка
6-ншы июнде 10 яска толаягы ман

Яс толган куьн, ярык куьн
Ийгиликлер йораймыз.
Сени буьгуьн ак юректен
Мерекенъ мен кутлаймыз.
Сол аьрув куьн эсинъде
Коьпке дейим саклансын.
Уйкен наьсип, уьстинлик
Дайым сага йос болсын!

Кутлавшылар: атайы Актувган, тетеси Насипхан, атасы Мурзадин, анасы Алтынай, иниси Хасанбий.

Орта-Торбе авылынынъ кишкей яшавшысы
Самир Фаридович Теминдаровка
5-нши июнде 1 яска толаягы ман

Самир атлы ясымыз,
Бал татыган янымыз.
Бир ясынъа толасынъ,
Унык, йиен боласынъ.
Баьримиз де биз сени
Тувган куьн мен кутлайык.
Келеекте элге, шоьлге
"Данъклы бол!" - деп йорайык.

Кутлавшылар: атайы Руслан, тетеси Оьтебике, нагашатайы Акберди, энеси Азинет, нагашакалары, абалары.

ЯШАВШЫЛАР ЭСИНЕ

Орманларды оттан саклайык

Сыйлы авылдаслар!

Яз айлары басланып, ава аьллери исси эм кургаклы болып барады. Соны ман байланыста Дагестан Республикасында орманлык фондыннынъ ерлеринде от туьсув ягыннан кавыфлы аьллер туьзиледи. Орманлыкка от туьсувлердинъ себеплерининъ бири – орманлыкка янаса турган авыл хозяйства ерлеринде кавраган оьсимликлерди ыхтыярсыз ягув.

Дагестан Республикасы ерлеринде федераллык законодательствосы ман токтастырылган аьллерден баскалай аьллерде кавраган оьсимликлерди якпага ярамайды. Оьленди ыхтыярсыз ягув бек кавыфлы! Соннан орманлыклар янып соьнеди, куслар эм айванлар кырылады, туьтиннен аьдемлер туншыгады, уйлер эм хозяйстволык курылыслар янады.

Орманлыкларга от туьсувлерге себеп болатан кавраган оьленлерди ыхтыярсыз ягув уьшин россия законодательствосы ман административлик эм уголовлык яваплык каралады.

РФ административлик ыхтыяр бузувлар кодексининъ 8.32-нши статьясы бойынша гражданларга 2 мынънан 5 мынъ маьнетке дейим, ис орынларындагы аьдемлерге – 7 мынънан 50 мынъ маьнетке дейим, юридический бетлерге – 50 мынънан 100 мынъ маьнетке дейим.

РФ Уголовлык кодексининъ 261-нши статьясы бойынша 250 мынънан 400 мынъга дейим яде 8 йылга дейим эркинлигиннен босатылув эм 100 мынънан 300 мынъга дейим штраф салув дембиси каралады.

Орманларга от туьсувлер мен байланыста 8-800-100-94-00 телефон номерине (тегин, кешеси-куьндиз ислейди) занъ сокпага боласыз.

Р.БАКИЕВ,

«Ногайское лесничество» ГКУ етекишининъ орынбасары.

Яслар аьскер сырасына алынадылар

Махачкала каласынынъ гарнизоныннынъ военный прокуроры аьскерге шақырув мезгилинде Махачкала гарнизонында эм Дагестан Республикасыннынъ военкоматынынъ йыйылма пунктында консультация беретан орталыклар аьрекетлейдилер. Олар ДР, Махачкала каласы, Заманов орамы, 2 адреси (тел. 8(8722) 67-40-57) эм ДР, Махачкала каласы, Атаев орамы, 2 адреси бойынша орынласканлар.

Айтылган орталыкларда гражданлар сеним телефоны, аьризе бойынша аьскерге шақырув ман байланыслы соравларды шешув уьшин келмеге боладылар.

В.ЛОБАНЬ,

Махачкала гарнизоныннынъ военный прокуроры.

«Ногайский район» МО администрациясы, Ногай район Йыйыны Фатима Толегеновна Межитовага эм райЗАГС етекшиси Барият Саллыбаевна Ярикбаевага суьйикли анасы
ЗИНАИДА КУРУПТУРСУНОВНА ЯРИКБАЕВА
оьлгени мен байланыста каты кайгырувын билдиредилер, оларга эм кардаш-тувганларына бассавлык йорайдылар

«ШОЛ ТАВЫСЫ»
(ГОЛОС СТЕПИ)

⊕6

ТОКТАСТЫРУВШЫЛАР:
Дагестан Республикадынъ Халк Йыйыны
эм Правительствосы.

Бас редактор – Кожеева Э.Ю.

Газета коьлем коммуникациялар тармагында эм маданият калымжады коршалавда законодательстводы тутувга тергев салув бойынша федераллык службасынынъ

ЮФО бойынша регионалык Управленисинде регистрацияланган.

Регистрациялык номери ПИ №ФС 10-6455 (26 январь 2007 й.)

Колязбаларга рецензия берилмейди. Олар кери ызына кайтарылмайдылар. Авторлар ой токтастары редакциядыкы ман келиспеске боладылар. Авторлар язылмалары уьшин яваплылар. ДР-нынъ Баспа эм коьлемлик коммуникациялар бойынша комитети.

Баспалавга кол басылув заманы – 17 саьатте. Баспалавга кол басылган – 16 саьатте.

Адрес редакции и издателя:
368850, Республика Дагестан, Ногайский район,
с.Терекли-Мектеб, ул.К.Маркса, 49
газета «Голос степи».

Электронный адрес: sholtavisi@mail.ru

Официальный сайт газеты (www.golos-stepi.ru)

Телефоны:

Общий отдел – 21-4-71
Индекс – 51365

Газета выходит 52 раза в году.

Тираж – 2150 экз.

Цена – 5 рублей.

Реклама и объявления публикуются по договорным ценам.

Газета опечатана в типографии

ООО «Издательство «Лотос»

по адресу:

367018, ДР, г.Махачкала,

Проспект Петра 1, 61.